

Schmidt Ildikó:

Betűrend

Készségfejlesztő füzetek – alfabetizáló munkafüzet

MÓDSZERTANI ÚTMUTATÓ

Módszertani alapelvek

Az alfabetizálás lassú, időigényes munka, amelynek során a folyamatos ismétlésen keresztül alakítható ki a készségszintű betű-hang megfeleltetésen alapuló írás és olvasás. Leginkább a kiejtés tanításához hasonlítható, amivel egyébként is szoros kapcsolatban áll a literációs készségek kialakítása. Legyünk türelmesek a diákjainkkal és magunkkal szemben, kitartóak és precízek a tanítás menetének betartásában, mert a készségfejlesztés aprólékos munka, ami ráadásul hangyaszorgalmat igényel diáktól és tanártól egyaránt. Az órák légkörét a nyugalom és a dicséret jellemezze, hogy a diákok ne veszítsék el a kedvüket az alfabetizálás roppant fáradságos folyamatában.

Az írás és olvasás viszonya

A tananyag a módszertani alapelvek szintjén egyrészt a magyar anyanyelvi nevelés tantárgypedagógiájára, másrészt a magyar mint idegen nyelv sajátos nyelvspecifikus módszertanára támaszkodik. Ennek alapján a tananyag összeállítása során hangsúlyos szerepet kap az anyanyelvi háttér, a magyar nyelvtudás szintje, az életkor és a megelőző iskolai háttér, vagyis az írott szöveghez kapcsolódó művelési készségek szintje. A program az írástanítás során egyrészt a betűket, másrészt az írás és azon keresztül az olvasás műveltségét tanítja a tanulócsoport igényeinek megfelelően. A betűtanulás az írás gyakorlásával beindítja az olvasást is, a betűk összeillesztését és olvasását. Ez abban az esetben jelent külön kihívást a tanulóknak, ha ténylegesen analfabéták, vagyis az anyanyelvükön sem tudnak olvasni.

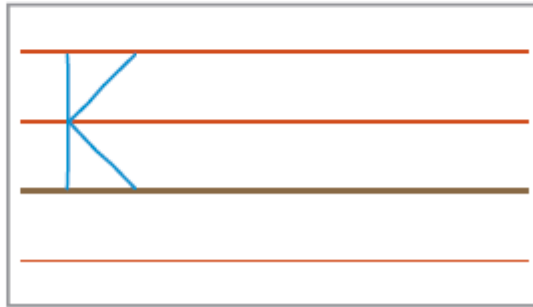
Íráskép

A betűvázolás és az írás során a folyóírással szemben a funkcionális írásképet használjuk, amely a nyomtatott írásképhez hasonló betűformát utánozza. Ezzel a betűtípussal a betűk tanulása után a vizuális hasonlóságok miatt a tanuló rögtön képessé válik az írás-olvasásra.

k

K

A szókészlet

Az alfabetizálás szókészlete nem a magyar anyanyelvű kisgyermek ismereteire és fejlesztésére szolgáló nyelvi anyagra épül, hanem a kezdő magyar nyelvtanuló már meglévő szűk szókészletét veszi alapul, és annak fejlesztését is célul tűzi ki az ábécé tanítása során. Így a tananyag jól illeszthető a kurzuskönyvhöz, amelynek szókészlete írott tartalommal megerősítve mélyül el a tanuló tudásában. Az alfabetizáló program nem helyettesíti a kezdő tananyag jelenlétét az oktatási folyamatban, annak kiegészítésére szolgál. A szókészlet kialakítása a MagyarOK A1 nyelvkönyvének szóanyagához igazodik, és a **literációs készségek fejlesztésében is hasonló szemléletű.**

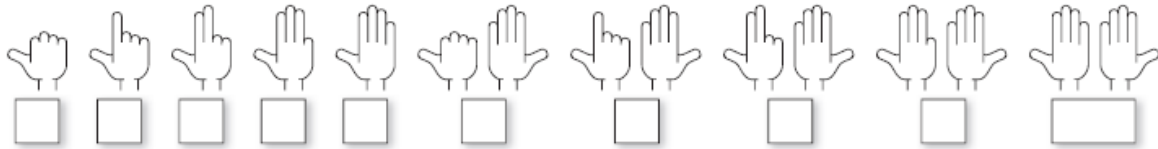
Számolás

Az írás-olvasáson túl az alfabetizálás harmadik része, a számolás is megjelenik a tananyagban, valamint az ehhez kapcsolódó nyelvi anyag és kulturális ismeretek is. A számfogalom kialakítása nem szükséges, mivel a számokkal nagy valószínűséggel a mértékegységeken és a pénzen keresztül az analfabéták is találkoztak már korábban, kisgyermeknél pedig az iskolai környezetben alakul ki a számfogalom. A tananyagban a számok és a számolás területéről a kézjelek és a számjegyek viszonya, a számjegyek és a számok betűvel írott formája, valamint a négy alpműveleti jel jelenik meg.

3. a) Írd le mindegyik számjegyet 12-szer!

1	6
2	7
3	8
4	9
5	10

b) Írd a számokat a kézjelekhez!

7. Számoljunk! Írd le a számjegyeket!

Példa: $1 + 1 = 2$

$1 + 1 = \underline{\quad}$	$2 + 2 = \underline{\quad}$	$3 + 3 = \underline{\quad}$	$4 + 4 = \underline{\quad}$	$5 + 5 = \underline{\quad}$
$3 - 2 = \underline{\quad}$	$6 - 2 = \underline{\quad}$	$5 - 2 = \underline{\quad}$	$10 - 1 = \underline{\quad}$	$9 - 2 = \underline{\quad}$
$1 \times 1 = \underline{\quad}$	$2 \times 2 = \underline{\quad}$	$3 \times 3 = \underline{\quad}$	$4 \times 4 = \underline{\quad}$	$5 \times 5 = \underline{\quad}$
$9 : 3 = \underline{\quad}$	$25 : 2 = \underline{\quad}$	$4 : 2 = \underline{\quad}$	$16 : 4 = \underline{\quad}$	$1 : 1 = \underline{\quad}$

A kép- és szókétyák használata

A munkafüzetben hangsúlyos szerepet kap a képi input, amelynek oka az, hogy a tanuló a képeken keresztül megérti a kapcsolódó szó jelentését, és a tanulási folyamat eredményeképpen a vizuális inger hatására képessé válik a hangalak felidőzésére. Ebből az elméleti alapvetésből kiindulva a tananyag eredményes használatához elengedhetetlenül fontos a kép- és szókétyák használata.

A honlapon minden leckéhez képgyűjtemény található, amelyek kép- és szókétyáit kinyomtatva – esetleg laminálva – jól használhatók a leckékhez kapcsolódó szóanyag tanulásában, gyakorlásában és ismétlésében. A kártyák előkészítése időigényes munka, így érdemes leckénként tárolni a kártyákat. Megkönnyíti a felkészülést, ha külön szettet gyártunk mindegyik lecke anyagához, különben sok időt és energiát emészt fel a megfelelő kártyák

keresgélése. Létrehozható egy képgyűjtemény is, ahol ábécé sorrendbe rendezve sorakoznak a képek, így az adott leckéhez könnyen előkereshető a szókészlet. Ügyeljünk arra, hogy az órák után mindig tegyük vissza a képeket a helyükre! A tananyagot első alkalommal tanító kollégák úgy számoljanak, hogy a nyomtatás-laminálás-szétvágás munkafolyamat leckénként hozzávetőleg fél órát vesz igénybe. Viszont jó hír, hogy csak egyszer kell megcsinálni!

A képek a szótanulás mellett felhasználhatók ismétlésre és gyakorlásra is. A továbbiakban néhány technikát szeretnék bemutatni, melyek segítségével elmélyíthető a diákok lexikai tudása.

A szókártyákat elsősorban az olvasás gyakorlásakor, adott esetben tanításakor alkalmazzuk. Használatukra az órák első szakasza, vagyis a hallás utáni szótanulást követő fázis javasolt, amikor a szó hangalakjának kiejtése már rögzült a diáknál.

A kártyákkal való munka az alfabetizálás során elsősorban a képek és a jelentésük közötti kapcsolat rögzítésére fókuszál a hangalak előhívásával. A munkafüzet tananyagában a szavakon kívül néhány esettől eltekintve nem jelennek meg szókapcsolatok és több szóból álló kifejezések, így a képek elegendő alapot nyújtanak a szavak jelentésének megértéséhez. Ugyanakkor a képek a szavak fordításával helyettesíthetőek, viszont ez a jelentésteremtési módszer csak olyan osztálytermi közegben használható, ahol a tanulók az első nyelvükön készségszinten tudnak írni és olvasni, valamint a tanár ismeri tanulói első nyelvét.

A szavak ismétléséhez használható technikák:

Memori: Bizonyos leckékhez memori kártyákat is érdemes készíteni, öt-hat fős csoportlétszám felett célszerű több kártyaszettet csinálni, mert egy csoportban 3-4 főnél több esetben félő, hogy túlságosan lelassul a játék.

1. Az én kártyám, a te kártyád
3. Kárgyacsere
5. Minden kártya az asztalon

Hiányos szavak a kártyán: A kártya egyik oldalán a kép szerepel, a másikon a szó hiányos alakja. Kihagyhatjuk az adott szó tanulásához kapcsolódó betűket, magánhangzókat vagy mássalhangzókat, de érdemes szem előtt tartani, hogy csak egy típusú betű-hang kombinációt kelljen a tanulónak beazonosítani, pl. nazális mássalhangzókat vagy hosszú magánhangzókat.

2. Szókártyák az asztalon

4. Társasjáték kártyákkal

A hanganyag szerepe

A hanganyag sajátos szerepet kap az alfabetizálás során. A szótanítás és a kiejtés gyakorlása során a tanári minta elengedhetetlenül fontos, így a tanári bemutatás uralja az óra bizonyos részeit; érdemes a hanganyagot ennek a folyamatnak a változatossá tételére használni. Amikor azt látjuk, hogy a diákok képesek felismerni és kiejteni a szavakat tanári előmondás nélkül, akkor már meg tudnak oldani ismerős feladattípusokat a hanganyag alapján is. Ezt legkorábban a 15. lecke körül érdemes megpróbálni.

A feladatokhoz kapcsolódó hanganyag jelölése:

A tanórák menete

1. A szótanulás és felelevenítés

A leckékhez kapcsolódó tanórák első fázisában a szótanulás központi helyet foglal el. A szavakat a képek segítségével hangoztatva érdemes tanítani, az írott kép bevezetése nélkül. Fontos, hogy a jó kiejtést, a pontos hangképzést ebben a fázisban tanulják meg a diákok a fonológiai sajátosságoknak megfelelően. Az így elsajátított hangalakokból kiindulva kerül sor az egyes hang-betű kapcsolatok kiemelésére, ami átvezet a betűtanulás fázisába. E tanítási folyamat elméleti alapja az, hogy a literációs készségek, az olvasás és írás a beszélt nyelvből indul ki. Azok a diákok, akik tanításához jelen tananyagot választjuk, nagy valószínűséggel még nem beszélnek a magyar nyelvet elégséges szinten ahhoz, hogy saját beszédprodukcijukból emelhessük ki a hang-betűkapcsolatok tanításához szükséges szóelemeket. Azok számára is szükséges azonban a szavakhoz kapcsolódó hangalakok átismétlése, a helyes kiejtés rögzítése, akik már megfelelő szintű nyelvtudással rendelkeznek, mert ezen keresztül válik lehetővé, hogy más szókészlet esetében is tudják használni a megtanult betűket, betűkapcsolatokat olvasás és írás közben.

A szóképek segítségével a szavak tanulása során az egyes szavakat 10-15-ször ismételve rögzül a szóhoz kapcsolódó hangalak. Az ismétlések száma talán soknak tűnik, de megéri az időt és az energiát. Az a tapasztalatom, hogy amikor a tanár már úgy érzi unalmas a szavak ismétlése, akkorra rögzülnek a diákok kiejtésében a helyes alakok, amelyekre az óra további részében a feladatok megoldása során már lehet építeni.

2. A fókuszban lévő hang kiemelése

A képek segítségével átismételt szavakban különböző helyzetekben (szókezdő, szóközépi és szózáró, valamint magánhangzók és mássalhangzók melletti hangkapcsolódások) jelenik meg az adott lecke betűjéhez kapcsolódó hang. Így a tanulónak lehetősége van gyakorlatot szerezni a különböző kiejtési technikák terén, valamint kifinomul a hallása, hogy felismerje az egyes hangokat különböző pozíciókban. A gyakorlatban a hívókép segítségével hangoztatjuk a szót, például „medve”, majd az „m” hangot önállóan. Ezt követően a különböző szavakban hallás után megkeressük az „m” hangot.

3. A betűvázolás folyamata: a kiemelt hang és a betű összekapcsolása

Az „m” hang fentiekben történt bemutatása után bevezetjük az „m” betűt, felírjuk a táblára. Az első fázisban a kisbetűs formát tanítjuk. Többször átírjuk, ezen keresztül szemléltetve a betűformák kialakítását és az irányokat.

Ezt követően a tanulók felállnak és a karjuk segítségével történik a betűvázolás. Először a tanári bemutatással párhuzamosan vállból kell a levegőben leírni a betűt, miközben folyamatosan hangoztatjuk a hangot. Ezt követően a kart könyöktájból rögzítve a könyökből folytatódik a vázolás, majd a csuklóból, végül az ujjakból. Fontos, hogy mi, tanárok úgy álljunk, hogy minden diáknak lehetősége legyen megfigyelni, hogyan mozgatjuk a karunkat a levegőben

A betűvázolás a munkafüzetben folytatódik. Minden lecke első oldalán a hívókép mellett látható az adott hanghoz kapcsolódó kis- és nagybetű. Először a kisbetűt írjuk át többször, immár finommotorikával összekapcsolva a síkra vetített betűformákat a korábbi térbeli nagymozgásos betűvázolás alapján. Ezután az írástechnikai gyakorlósorokat írják a diákok, a kisbetűs sorokkal kezdve. A csökkenő sortávolság segíti a tanulókat a helyes betűformák kialakításában, gyakorlásában, hogy elérjék a normál írásban használatos betűméretet.

A nagybetűk bevezetése történhet közvetlenül a kisbetűk vázolása után, vagy a leckék későbbi részében, amikor az adott lecke harmadik oldalára érünk.

4. Feladattípusok

A literációs készségek kialakítása során különböző fejlesztési területekhez kapcsolódó feladatokat kell végrehajtani. A tevékenységek változatosak ugyan, de végrehajtásuk menete

hasonlóan alakul. A tanári munka módszertani részét, a feladatmegoldáshoz kapcsolódó tanítási lépéseket feladattípusonként írom le.

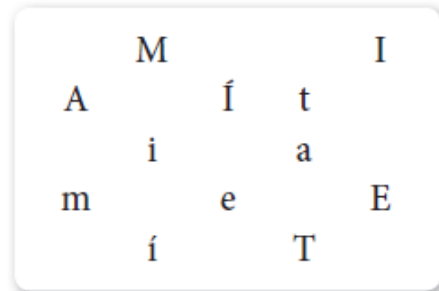
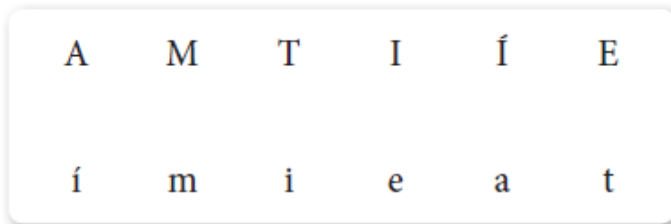
A fejlesztési területek között nyilvánvalóan akadnak átfedések, vagyis bizonyos feladatok végrehajtásakor egyszerre több készséget egyidejűleg fejlesztünk. Általánosságban elmondható, hogy az írástechnika minden írástevékenységen keresztül megjelenik a gyakorlásban. Ugyanez igaz a képek és a lexikai elemek kapcsolatán alapuló írott szóelőhívást illetően, viszont itt a hangzó szóalak megjelenése már nem feltétlen van jelen. Alapvetően fontos hangsúlyozni, hogy valamennyi írásbeli feladat végrehajtása előtt mindenképpen szükség van az adott képhez kapcsolódó hangalak felelevenítésére, mert kizárólag így tud a tananyagban szereplő lexikai egység a tanuló beszédében helyesen megjelenni.

Az írástechnika primér szintű gyakorlásának alapját a másolási feladatok adják, amikor a diák a benne élő hangalakat ismételve ír. Ezt a tanár a hangalak sokszori ismétlésével tudja segíteni. Megfigyelhető, hogy a kezdeti fázisban a diákok hangosan ismétlik az éppen írott szóalakot, majd fokozatosan válik ez hangtalan, belső folyamattá. A másolás első lépésben a funkcionális íráskép másolását jelenti, aztán a nyomtatott betűvel írott elemeket. Az írás gyakorlásának középpontjában eleinte az izolált betűk, aztán a betűkapcsolás, szótagírás, szóírás és végül a mondatírás áll.

Betűkereső feladatok

A feladat tartalmának megfelelően kell bizonyos betűket keresni és bekarikázni, vagy kis- és nagybetű párokat összekötni. A feladat bevezető szakaszában a tanár bemutatja a keresett betűt, amely általában az adott leckéhez kapcsolódó betű, vagy gyakorlásul szolgál a korábban tanultak ismétlésére. A bemutatás során a hívóképek segítségével hangoztatjuk a hangot, majd leválasztjuk a szóról, felírjuk a táblára a megfelelő alakot. Ezt követi a munkafüzetben a feladatmegoldás. Az ellenőrzés során megszámloljuk hány betűt vagy betűpárt találtak.

5. Kösd össze a kis- és nagybetűket!

Hangkeresés

A hangkeresés feladatának célja, hogy a tanuló képessé váljon a szavak hangsorát hangokra bontani, és azonosítani azokat a szavakat alkotó betűkkel. Első lépésben a szavakat a szóképek segítségével átismételjük, megtanuljuk. A tanár kiejti a szavakat, és az egész csoport egyszerre dolgozva beírja a szavakhoz a keresett betűt. A szavak végére érve közösen történik az ellenőrzés oly módon, hogy a tanár a táblára annyi vonalkát húz, ahány betű a szóban van, a diákok pedig megmondják, hol van a betű benne, hányadik vonalkán.

1. Hol van az *i* betű?

Betűkiegészítés

A feladat középpontjában az áll, hogy a diákok a hallott inger alapján ki tudják választani a megfelelő betűt, és be tudják írni a szóalakokba. A betűkiegészítéssel feladatok első lépése a szavak rögzítése a szóképek segítségével. A következő lépésben a tanár kiejti a szavakat, a

diákok pedig beírják a megfelelő betűket. Az ellenőrzés közösen történik, a tanár a táblán szavanként írja be a betűket a vonalkákra.

3. Melyik a helyes: *d* vagy *t*? Írd be a hiányzó betűket!

me__ve

bőrön__

aj__ó

elefán__

rá__ió

fo__el

pos__a

uszo__a

Szótagkiegészítés

A betűkiegészítéssel feladatok egyik típusa a szótagkiegészítés. A magyar nyelvben a szótagolásnak kiemelt szerepe van a beszédészlelés és a beszédértés terén, így fontos, hogy beszélőként és hallgatóként egyaránt képesek legyünk a szótag szerinti beszédstruktúrára, - és értésre.

A feladat bevezetésekor a képkártyák segítségével felidézzük a gyakorlatban előforduló szavakat, majd többször megismételjük a tanári mintát utánozva. Ezt követően a szótagolás bevezetése vagy gyakorlása következik. A feladat lényege, hogy minden magánhangzónál tapsolni kell, ami rávezeti a tanulókat a szavak szótag szerinti szegmentálására. A szótagolás tanítása nem igényel tanári magyarázatot, a tanulók utánzáson keresztül értik meg a tevékenységet. A tapsolás a diákoknak megfelelő bal oldalon kezdődik (a tanár értelemszerűen tükörképet mutat, vagyis jobbról kezdi a tapsolást). A tanár a szó hangos kiejtése közben a megfelelő helyen tapsol, amit a diákok utánoznak. Néhány szó után, először nagycsoportban, aztán kiscsoportban, majd párban, végül pedig önkéntes (!) alapon egyedül is gyakorolhatják a tanulók a szótagolást. Ezt követően a munkafüzetben a feladat szavait szótagolva tapsolják, majd a hiányzó szótagokat beírják. Ellenőrzésképpen a táblára felírjuk a kiegészített szavakat.

2. Írd be a szavakba a hiányzó szótagokat! (ma)

__ __gazin

__ __dár

__ __gyar

__ __jom

nagy__ __ __ __

hagy__ __

csiz__ __

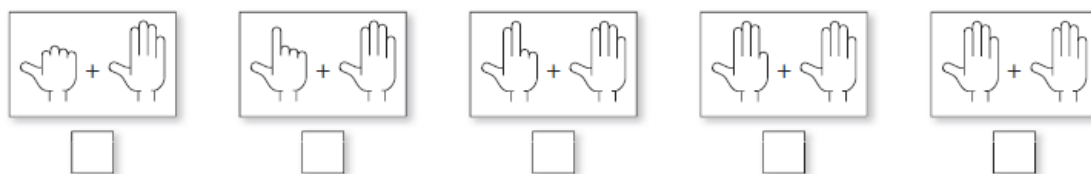
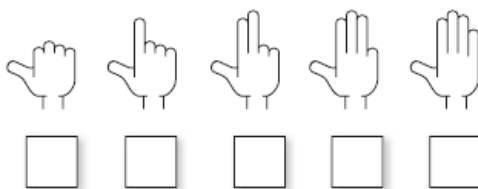
al__ __

Számjegyek és kézjelek

A számokat a tanár egyesével tanítja a kézjelekhez kapcsolva. Fontos, hogy a kézjelek kultúránként változhatnak, így mi a kodifikált magyar kézjeleket tanítjuk, még akkor is, ha adott esetben megértenénk más kézjelek alapján is a számosság jelentését. Ezt követően a diákok a számjegyek írását gyakorolják a másolással. Végül a kézjeleket összekötik a számjegyekkel. Ahol erre van mód, ott a kézjelekhez beírják a kapcsolódó számjegyeket is.

4. Gyakoroljuk a számokat! Kösd össze a kézjeleket és a számokat!
Majd írd a számokat a kézjelekhez!

1 2 3 4 5 6 7 8 9 10

Számolás – műveleti jelek

A számjegyek írása mellett a műveleti jelek megtanulása is lényeges része a literációs készségek elsajátításának. Az elemi műveletek – összeadás, kivonás, szorzás, osztás – bevezetésénél először a számokat kell a feladatban szereplő számolási feladat végeredményének megfelelő számkörben átismételni (tízes, húszas, százaz). A következő lépés a műveleti jelek bemutatása, és néhány feladaton keresztül a jelentésük értelmezése. Majd a tanulók a tankönyvben szereplő feladatot megoldják, beírják a számjegyeket. Az ellenőrzéskor felírjuk a táblára a műveleteket az eredményekkel együtt.

6. Számoljunk! Írd le a számjegyeket!

Példa: $1 + 1 = 2$

$1 + 2 = \underline{\quad}$ $2 + 2 = \underline{\quad}$ $2 + 3 = \underline{\quad}$ $4 + 1 = \underline{\quad}$ $1 + 1 = \underline{\quad}$

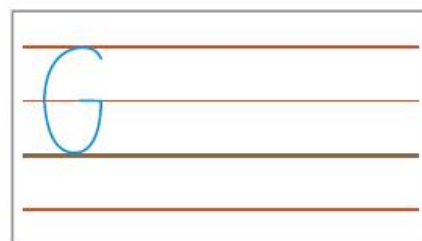
$3 - 1 = \underline{\quad}$ $4 - 3 = \underline{\quad}$ $5 - 1 = \underline{\quad}$ $5 - 2 = \underline{\quad}$ $2 - 1 = \underline{\quad}$

Nagybetűk írása

A nagybetűk bevezetése és vázolása a kisbetűkkel megegyező módon történik (*Betűvázoláshoz*). A hívóképek a nagybetűk esetében a leckék harmadik oldalán szereplő földrajzi nevek. A nagybetűk írása a leckék első oldalán található betűvázoló részen történik. Vannak olyan leckék, ahol a harmadik oldalon újra gyakorolható a nagybetűk írása.

G

4. Gyakoroljuk újra a nagy G betűt!

G

Személynevek írása

A nagybetűk használatának gyakorlására jó lehetőség a keresztnév írás. A nevek ezen túl kulturális ismereteket is továbbítanak, a diákok megtanulhatják a női és férfi keresztnéveket. Ennél a feladattípusnál is hangoztatással vezetjük be a hangalakokat, mintha szótanulás lenne, azzal a különbséggel, hogy a hívóképek a nőt és a férfit jelölő piktogramok. A nevek hangoztatása után a diákok beírják a nagy kezdőbetűket tanári bemutatás alapján, majd elolvassák a neveket, és összekötik a megfelelő piktogrammal.

4. Hogyan becézzük Írd le a párokat!

Példa: Tamás – Tomi

Barnabás	Bori	Női nevek	
Barbara	Bendi	_____	—
Beáta	Detti	_____	—
Benedek	Bazsi	_____	—
Bettina	Barnus	_____	—
Béla	Barbi	Férfi nevek	
Bernadett	Betti	_____	—
Balázs	Bence	_____	—
Bendegúz	Bélus	_____	—
Borbála	Bea	_____	—

Helynevek írása

A nagybetűk gyakorlásának másik terepe a helynevek írása. A feladat végrehajtása a személynevek írásának megfelelően történik, azzal a különbséggel, hogy a helynevek beazonosításához térképet kell használni. A munkafüzet utolsó oldalán található egy Magyarország térkép, amely segít a magyar helynevek földrajzi elhelyezésében. Az országneveket világtérképen vagy földgömbön érdemes megkeresni és beazonosítani.

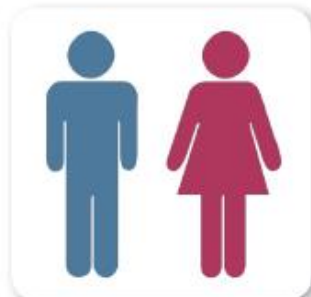
6. Egészítsd ki a szavakat M betűkkel!

Helynév vagy személynév? Kösd össze a neveket a megfelelő képpel!

__árk __adrid __ogyoród __iklós __agyarország __ónika __exikó

helynév

személynév

__elinda __arokkó __akó __arcell __ária __iskolc __até

Választás kis- és nagybetűk közül

A feladat célja, hogy a tanulók a szavak jelentése alapján eldöntsék, hogy kis- vagy nagybetűvel írják a szót. A hívóképek segítségével tanári bemutatás alapján a tanulók hangoztatják a szavakat, majd beírják a hiányzó kis- és nagybetűket. Ellenőrzéskor a tanár a táblára felírja a szavakat kiegészített betűkkel.

6. Rövid vagy hosszú? Kicsi vagy nagy? Írd be az u, U, ú, Ú, o, O és ó, Ó betűket!

__jb__da

__szik

__ll__

__r__sz__rszág

__r__guay

__b__rka

__tt__

m__k__s